Pasaules valstis apvienojas pret koksnes kontrabandu, neskatoties uz ASV iebildumiem

Māris Liopa, Zemeunvalsts.lv

ANO ir pieņēmusi vēsturisku lēmumu oficiāli atzīt kokmateriālu kontrabandu par starptautiski organizētu noziedzību, uzsākot jauna globāla līguma izstrādi, kas dos tiesībsargiem tiesības koksnes zagļus vajāt un tiesāt tikpat bargi kā narkotiku vai ieroču tirgoņus. Šis lēmums, faktiski, iezīmē jaunu posmu cīņā pret nelikumīgu atmežošanu un mežu postīšanu, parādot, ka pasaule sāk uztvert tāda veida noziegumus kā reālu un bīstamu globālu apdraudējumu.

Cīņā pret "meža mafiju"

Vīnē notikušajā ANO konferencē pēc saspringtām debatēm 83 valstis nobalsoja par jauna starptautiska krimināltiesību protokola izveidi. Šis solis ir nepieciešams, jo nelegālā kokmateriālu tirdzniecība ir jau kļuvusi par milzīgu melno tirgu, kura vērtība pēc *INTERPOL* aplēsēm sasniedz pat 152 miljardus ASV dolāru gadā. Atsevišķās tropu valstīs šīs kriminālās bandas ir atbildīgas par pat 90% no visas mežu izciršanas. Kontrabandistu kārei pelnīt nav robežu – nesen tika atklāts, kā grupējumi viltoja dokumentus, lai pasaulē pārdotu koksni, kas nozagta pat radioaktīvi piesārņotajā Černobiļas zonā.

Līdz šim lielākā problēma bija likumu "robi". Mazāk nekā pusē pasaules valstu meža izlaupīšanu neuzskatīja par smagu noziegumu, kas liedza policijai izmantot tādus rīkus kā noziedznieku izdošana vai kontu iesaldēšana. Jaunais ANO līgums to mainīs, ļaujot atņemt grupējumiema miljardu peļņu un tiesāt to līderus jebkurā pasaules malā.

Balsojumā gan neiztika arī bez kartējās “drāmas” – amerikāņi un vēl 11 valstis balsoja pret šo iniciatīvu. ASV delegāti apgalvoja, ka jauns līgums nav vajadzīgs un jātiek galā ar esošajiem likumiem, taču viņu iebildumi tika noraidīti ar pārliecinošu divu trešdaļu balsu vairākumu.

Ko mēs varam secināt?

Mežu nelikumīga izstrāde vairs netiek uzskatīta par vienkāršu "dabas aizsardzības pārkāpumu" ar nelieliem naudas sodiem. Tā tiek oficiāli pacelta smaga starptautiska nozieguma statusā. Balsojums izgaismoja viedokļu sadursmi starp lielvarām. Valstis, kuras visvairāk cieš no mežu mafijas un vardarbības - Brazīlija, Peru, Madagaskara, pieprasīja stingru globālu ietvaru, kamēr ASV vēlējās saglabāt elastību bez jaunām starptautiskām saistībām. Šis karš nav tikai par kokiem, bet gan par cilvēku dzīvībām. Vietējās pamatiedzīvotāju kopienas cieš no brutālas vardarbības, piemēram, Kakataibo kopienā sešos gados nogalināti seši šo iedzīvotāju līderi. Lai gan pamatiedzīvotāji ir būtiski šo mežu sargi, nevalstiskās organizācijas ziņo, ka jaunajā ANO rezolūcijā pagaidām nav garantēta viņu formāla līdzdalība sarunās.

Kas sagaida nākotnē?

ANO ir izveidojusi īpašu komiteju, kurai līdz 2028. gadam ir jāizstrādā līguma teksts. Šīs sarunas izmaksās vismaz 2,4 miljonus ASV dolāru, un tajās gaidāmas asas debates par to, kā jaunie noteikumi ietekmēs katras valsts suverenitāti pār saviem dabas resursiem. Prognozējams, ka nākamo 2–3 gadu laikā - kamēr līgums vēl tiek izstrādāts un nav stājies spēkā - kontrabandistu grupējumi centīsies maksimāli palielināt koksnes nelegālās izstrādes apjomus, lai gūtu peļņu, pirms globālie tiesībsargājošie rīki tiek iedarbināti pilnā mērā. Kad līgums tuvosies apstiprināšanai, visā pasaulē un īpaši Eiropas Savienībā kļūs ievērojami stingrākas koksnes izcelsmes pārbaudes. Uzņēmumiem, kas nespēs pierādīt katra dēļa vai galda legālo izcelsmi, draudēs milzīgi sodi un pat kriminālatbildība. Aktīvisti un nevalstiskās organizācijas, piemēram, *Amazon Watch*, tuvākajos gados veiks masīvas kampaņas, lai piespiestu ANO līguma tekstā juridiski nostiprināt vietējo kopienu aizsardzību un drošības garantijas.

Nelegālā kokmateriālu tirdzniecība vairs nav vienkārša koksnes ieguve bez atļaujas – tā ir kļuvusi par augsti tehnoloģisku un labi organizētu shēmu. Kontrabandisti reti kad cenšas koksni pārvietot pilnīgi slepeni. Tā vietā tiek izmantoti viltoti dokumenti, tiek piekukuļoti ierēdņi vai uzpirktas "legālas" mežizstrādes atļaujas.

Nelegāli nocirstie koki tiek sajaukti ar legālajiem jau kokzāģētavās, padarot to izcelsmes izsekošanu gandrīz neiespējamu bez padziļinātas ekspertīzes. Noziedznieki izmanto reģionus, kur kontrole ir vāja vai bīstama. Nesen atklātās shēmas Černobiļas lieguma zonā Ukrainā parādīja, ka grupējumi spēj viltot sertifikātus un pārdot pat radioaktīvi piesārņotu koksni starptautiskajā tirgū. Savukārt Amazones baseinā bandas izmanto bruņotas vienības, lai padzītu pamatiedzīvotājus un fiziski pārņemtu teritorijas. Peļņa tiek nobēdzināta caur čaulas uzņēmumiem un ofšoru kontiem. Tā kā daudzās valstīs šis pārkāpums skaitījās tikai kā "administratīvs" vai "vides" pārkāpums, bankas un finanšu izlūkošanas dienesti nevarēja legāli sekot šīm naudas plūsmām tāpat kā narkotiku karteļu gadījumā.

Iespējamā virzība un nākotnes tendences

Tuvākajā desmitgadē šajā jomā gaidāmas dramatiskas pārmaiņas, ko virzīs gan jaunie ANO noteikumi, gan tehnoloģiju attīstība.

Tiklīdz ANO *ad hoc* komiteja pabeigs jaunā protokola izstrādi - mērķis ir 2028. gads, tiesībsargiem tiks dotas pilnīgi citas pilnvaras. Starptautiskie noziedznieki vairs nevarēs justies droši valstīs, kuras pašas savos likumos nav paredzējušas bargus sodus par meža izciršanu. *INTERPOL* varēs pieprasīt tūlītēju ekstradīciju un, pats galvenais, konfiscēt kontrabandistu aktīvus – īpašumus un bankas kontus, kas reāli sagraus šī biznesa finansiālo jēgu.

Tā kā papīra dokumentus ir viegli viltot, mežu aizsardzībā un piegādes ķēdēs arvien straujāk ienāk zinātne. Laboratorijas jau tagad spēj pēc dēļa šķiedrām un ķīmiskā sastāva precīzi pateikt, kurā pasaules reģionā vai pat kurā konkrētajā meža masīvā koks ir audzis. Šādas pārbaudes kļūs par standartu ostās.

Reālā laika satelītattēli apvienojumā ar AI jau tagad spēj acumirklī fiksēt nelegālu ceļu būvi vai tehnikas parādīšanos aizsargājamos mežos, pirms koki vispār ir nocirsti.

Spiediens uz biznesu un patērētājiem

Eiropas Savienība un citas attīstītās valstis jau tagad ievieš regulas, kas uzliek milzīgu atbildību tirgotājiem. Tuvākajā nākotnē jebkuram mēbeļu ražotājam, būvniekam vai papīra importētājam būs digitāli jāpierāda visas piegādes ķēdes legalitāte. Ja uzņēmums

nopirks nelegālu koksni kaut vai neapzināti, tam draudēs sodi līdz pat 5% no tā globālā apgrozījuma, kas daudziem nozīmē bankrotu.

Koksne mūsdienās kļūst par kritiski svarīgu izejvielu zaļajai pārejai un enerģētikai. Tā vairs nav tikai malka vai būvmateriāls, bet gan stratēģisks resurss akumulatoriem un augsto tehnoloģiju produktiem. Tas nozīmē, ka valstis savus mežus sargās arvien stingrāk, jo to vērtība biržās un tehnoloģiju tirgū tikai pieaugs.

Pārmaiņu sākums?

Koksnes kontrabandas jomā beidzas "mežonīgo rietumu" ēra. Nākotnē mēs redzēsim divu pasauļu sadursmi - no vienas puses būs augsti tehnoloģiskas kontroles sistēmas, starptautiskie aresta orderi un bargi finanšu sodi, bet no otras puses – noziedzīgie grupējumi, kas mēģinās izmantot pēdējos likumdošanas “robus” un korupciju vājāk attīstītajās valstīs, pirms jaunais ANO līgums pilnībā noslēgtu iespējas nelikumībām pasaulē. Tomēr, kā jau parasti, uz papīra viss izskatās vienkāršāk...